Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund

Styrelsens berättelse över förbundets verksamhet 2001

Styrelse från årsmötet 2001

Ordförande:
Landshövding Ann-Cathrine Haglund, Uppsala (till årsmötet 2003)

Vice ordförande:
Carl Göran Andrae, Uppsala (till årsmötet 2003)

Andre vice ordförande:
Stig Hedlund, Valö-Forsmark (till årsmötet 2003)

Ständig sekreterare:
Landsantikvarie Stig Rydh

Skattmästare:
Rune Skogum, Sollentuna (till årsmötet 2004)

Ledamöter:
Anna-Märta Schmekel, Vänge (till årsmötet 2002)
Roine Schenning, Härkeberga (till årsmötet 2004)
Ma Sundquist, Husby-Långhundra (till årsmötet 2002)
Ola Sandström, Söderfors (till årsmötet 2002)
Ove Lundgren, Uppsala (till årsmötet 2004)
Britt-Marie Strand, Älvkarleby (till årsmötet 2004)
Ingvar Eriksson, Rasbokil (till årsmötet 2003)
Anna-Lena Eriksson, Enköping (till årsmötet 2003)

Arbetsutskott:
Vice ordföranden, andra vice ordföranden, sekreteraren och Upplandsmuseets ekonomichef.

Revisorer:
Lennart Jansson, Öhrlings PriceWaterHouse Coopers,
Sven Lundkvist

Revisorssuppleanter:
Carl-Birger Sveidqvist, Uppsala
Anders Norrström, Öhrlings PriceWaterHouseCoopers

Valberedning:
Gunnar Olsson, Uppsala (sammankallande)
Inga Bengtzon, Uppsala
Marianne Jonstam, Enköping

Representant för Sveriges Hembygdsförbunds förtroenderåd:
Ingvar Eriksson, Rasbokil (till 2002)

Ombud till Sveriges Hembygdsförbunds årsstämma 2001:
Anna-Lena Eriksson, Enköping
Stig Hedlund, Valö-Forsmark
Gun Wallström, Björklinge
Olle Thorsmark, Torstuna

Ersättare:
Dagny Almlöf, Rasbo
Arne Ersson, Järlåsa
MaryAnn Olarsbo, Lövstabruk
Birger Wallén, Vendel
Sture Alm, Alunda

Styrelsen har hållit fyra protokollförda sammanträden och arbetsutskottet har sammanträtt vid fem tillfällen under året.

Antalet hembygdsföreningar anslutna till Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund var den 31/12 2001 64 st. Föreningarnas exakta medlemssiffra har ännu ej redovisats. År 2000 var föreningarnas antal 63 och medlemsantalet 12 345.

Enskilda medlemmar utgjorde den 31/12 2001

Betalande	1 122	(2000:	1255)
Ständiga	65	(2000:	69)
Hedersledamöter	5	(2000:	6)
Medaljörer	37	(2000:	37)
Summa	1 229	(2000:	1367)

Ekonomi

På styrelsens uppdrag har förbundets kapitalplaceringar ombesörjts av skattmästaren Rune Skogum i samverkan med E Öhmans junior Fondkommission AB i Stockholm. Stiftelsen Upplandsmuseet har enligt i stadgarna föreskrivet avtal med förbundet svarat för medlemsregistrering, uppbörd av medlemsavgifter till förbundet och Sveriges Hembygdsförbund, värvning av nya medlemmar, meddelandeservice, årsboksredaktion, service till anslutna föreningar samt för den löpande ekonomiadministrationen med redovisning, betalservice, årsbokslut, budgetunderlag och rapportering till styrelse och ledamöter. Den ekonomiska förvaltningen för år 2001 framgår av balans- och resultaträkningen för 2000 och 2001.

Stiftelser

Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund har förvaltningsansvar för sju stiftelser. Enligt stiftelselagens bestämmelser lämnas separata årsredovisningar för dessa. Stiftelserna är följande: Hilmer Åbergs fond, Landshövding Hilding Kjellmans hembygdsfond, Nils och Barbro Sundquists minnesfond, Upplandskretsen för hembygdsvårds fond, Ola Ehns minnesfond, Elisabeth Wensters minne, samtliga samförvaltade samt Stiftelsen Constance Anderssons donationsfond.

Enligt stiftelselagens bestämmelse skall under en 5-årsperiod 80% av avkastningen utdelas i enlighet med de stadgar som gäller för varje enskild stiftelse.

Hilmer Åbergs fond, Elisabeth Wensters minne och Constance Anderssons donationsfond har Upplandsmuseet som destinatär. Medlen skall huvudsakligen användas till utökande, vård och omhändertagande av museets samlingar, men också till museets verksamhet. Medel från Constance Anderssons donationsfond har under året kunnat användas till den stora satsningen på ett nytt magasin i Morgongåva.

Från de övriga stiftelserna, vars avkastning skall användas till bl.a. forskning om uppländsk kultur och insatser inom hembygdsvården har under året utdelats medel från Landshövding Hilding Kjellmans hembygdsfond. Utdelningen redovisas under rubriken Vinterting.

Vinterting den 4 februari 2001

Förbundets Vinterting för hembygdsföreningarna i Uppland hölls söndagen den 4 februari 2001 i Hantverksföreningens festvåningar i Uppsala. Förbundets ordförande, landshövding Ann-Cathrine Haglund kunde hälsa ett 60-tal representanter för hembygdsföreningarna välkomna. Hon informerade om det utredningsarbete inom förbundet som gjorts under år 2000 och bl.a. resulterat i reviderade stadgar och en omläggning av verksamhetsåret.

Arkeologen Hans Göthberg, Upplandsmuseet, presenterade i ett föredrag sin nyutkomna doktorsavhandling Bebyggelse i förändring.

Utdelning ur Landshövding Hilding Kjellmans hembygdsfond

Vid Vintertinget utdelades totalt 57.500 kronor ur Landshövding Hilding Kjellmans hembygdsfond till fem mottagare.

Danmarks hembygdsförening fick 15.000 kronor till en skrift om Danmarks socken under vikingatiden. Skriften grundas på ett studiecirkelarbete kring en arkeologisk undersökning som utförts i samarbete med Upplandsmuseet.

Föreningen Släktforskare i Uppland fick 4.000 kronor för inköp av en laserskrivare som behövs för att man skall kunna förse hembygdsföreningarna med utskrifter ur föreningens soldatregister.

Till S:t Bartholomei Gille i Svinnegarns socken utdelades 17.000 kronor till reparation av ekonomibyggnad vid hembygdsgården.

Ullforsgruppen som verkar i Ullfors bruk erhöll 6.500 kronor som bidrag till nödvändiga elinstallationer i det gamla värdshuset i bruket. Övervåningen på huset skall inredas som museilokal.

Österlövsta hembygdsförening och Lövsta bygderåd fick tillsammans 15.000 kronor för att publicera en skrift om båts-

männen i Österlövsta 1682–1901. Materialet har utarbetats av en studiecirkel med medlemmar ur de båda föreningarna.

Disa Gilles pris

Disa Gilles pris på 6.000 kronor för föredömlig insats inom uppländsk hembygdsvård utdelades till Skokloster Gille för dess ambitiösa arbete med insamling av äldre arkivmaterial från Skoklosters socken och vården av föreningens soldattorp.

Årsmötet 2001

Årsmötet hölls söndagen den 8 april i Brunnspaviljongen vid Eklundshof i Uppsala. I mötet deltog ca 100 ombud för hembygdsföreningar och enskilda ledamöter. Mötet leddes av förbundets vice ordförande, Carl Göran Andrae. Stadgeenliga val hölls, se styrelsens sammansättning ovan.

Carl Göran Andrae redogjorde för de förslag till ändrade arbetsformer samt stadgeändringar som antagits vid extra föreningsmöte den 4 december 2000.

Stig Hedlund presenterade innehållet i den verksamhetsplan för 2002 som framtagits för förbundet, vilken främst syftar till ett ökat engagemang från såväl styrelsens som enskilda medlemmars och föreningars sida. En planerad ordförandekonferens under hösten är exempel på detta.

Ordföranden informerade om innehållet i det placeringsreglemente för förbundets kapitalförvaltning som arbetats fram av arbetsgruppen i samråd med skattmästaren och antagits av styrelsen.

Vårutflykt och vårstämma

Vårutflykten den 27 maj hade Älvkarleby som mål och lockade 85 deltagare.

Den första anhalten var Älvkarleö bruk, grundat 1659 av bergmästaren Claes Depken och tre bröder av handelssläkten Leijel. Depken utarbetade en ny metod att utsmida ankare och adlades för denna förtjänst med namnet Anckarström.

Ursprungligen fanns endast hammarverk i Älvkarleö. Tackjärnet togs från det närbelägna Harnäs där Depken och bröderna Leijel anlagt en masugn. Verksamheten utvecklades under de kommande århundradena med bl.a. anläggning av flera hammare och ett brännstålverk. Från 1800-talets senare del blev tillverkningen av vagns- och maskinfjädrar dominerande. Den pågick ända fram till 1972 medan hammarsmidet nedlades att halvt sekel tidigare. Den gamla bruksbebyggelsen, produktionsbyggnader och smedsbostäder har i stor utsträckning rivits under 1900-talet men herrgården från 1772, förvaltningsbyggnaden från 1600-talet och en välbevarad

äldre smedsstuga som ägs av Älvkarleby hembygdsförening ger en bild av den gamla bruksmiljön. Stig Rydh berättade om brukets historia och Jarl Holmström från hembygdsföreningen berättade om och visade smedsstugan.

Härefter besöktes Laxön nära Älvkarlebyfallen där Svea ingenjörstrupper 1880 började anlägga ett sommarläger för att öva broslagning över strömmande vatten. Från 1880-tal och fram till ca 1940 har här uppförts bostäder för olika befälskategorier, nyttobyggnader och samlingslokaler av olika slag, allt utformat i en rik och festlig panelarkitektur. På Laxön finns också Fiskeriverkets informations- och forskningsanläggningar.

Fiskeriverkets informatör Anna Nygren berättade om det betydelsefulla laxfisket genom tiderna i Älvkarleby och presenterade också den forskning och fiskevård som bedrivs idag. Stig Rydh presenterade de militära anläggningarnas historia.

I direkt anslutning till Laxön ligger också Stora Hallen, en praktfull hallbyggnad uppförd 1900 efter ritningar av arkitekten Sigge Cronstedt, och nyligen omsorgsfullt restaurerad. Hallen är den sista resten av den folkpark, en tvillinganläggning till Furuviksparken vid Gävle, som Uppsala-Gävle Järnvägsaktiebolag uppförde för att locka resenärer. Jarl Holmström berättade om byggnadens och parkens historia. I Stora hallen hölls också vårstämman för förbundets enskilda medlemmar.

Lunchen intogs på det anrika turisthotellet i Älvkarleby, beläget vid fallen och den vackra bron över Dalälven, Carl XIII:s bro, byggd av dalkarlar år 1815—16.

Älvkarleby kyrka, invigd 1490, av ärkebiskopen Jacob Ulfsson, speglar flera århundradens kyrkohistoria och stilideal. Mycket av den ursprungliga formen och inventarierna, bl.a. långhusets valv med kalkmålningar av den s.k. Tierpsskolan och ett magnifikt Mariaskåp på högaltaret har bevarats men också senare tiders tillägg: korpartiet från 1600-talet och utsmyckning och inredningar från arkitekten C A Ekholms restaurering 1891. Kyrkan visades av komminister Inger Lindroth och Stig Rydh. Samlingen i kyrkan avslutades med att alla sjöng en psalm författad och tonsatt av prosten Tore Littmarck.

Över vägen och ovanför kyrkan ligger Älvkarleby vackra hembygdsgård med 12 byggnader som flyttats till platsen från olika delar av socknen. Nedergården från Gårdskär och Ibäcksgården byggd 1777 för att bara nämna ett par anläggningar är förnämliga representanter för Älvkarlebys byggnadskultur. I husen visas också föreningens rika samlingar. Vid hembygdsgården står också en minnessten över bygdens store spelman Byss-Kalle. Jarl Holmström berättade om Byss-Kalle och hembygdsgården och assisterades i visningen av flera representanter för föreningen.

På återfärden mot Uppsala besöktes slutligen Tierps kyrka, där Stig Rydh visade två runstenar, påträffade vid kyrkan. En

av dem är den nordligaste av det 30-tal runstenar från Mälarbygderna, som berättar om de män som på 1030-talet for med hövdingen Ingvar den vittfarne till Särkland (området mellan Svarta och Kaspiska haven) och som omkom under resan. Upplands fornminnesförenings och hembygdsförbunds resenärer återkom däremot helbrägda från sin resa.

Vårstämman 2001 hölls i Stora hallen i Älvkarleby med landshövding Ann-Cathrine Haglund som ordförande. Vid stämman förrättades stadgeenliga val av ombud för enskilda medlemmar till förbundets årsmöte.

Parentation hölls över de avlidna medaljörerna Ejnar Kjellén, Grillby, Anton Douhan, Almunge och Thorild Lindgren, Örsundsbro.

Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds förtjänstmedalj 2001 utdelades till Gun Hägg. Gun Hägg, som nyligen pensionerats från sin tjänst som assistent vid Upplandsmuseet, har under 27 år ansvarat för kontakterna med enskilda medlemmar och hembygdsföreningar på ett utomordentligt förtjänstfullt sätt. Hon har också värvat en mängd nya medlemmar till förbundet.

Höstutflykt

Höstutflykten arrangerades söndagen den 30 september under ledning av Håkan Liby och lockade ca 40 deltagare.

Resan gick först till Biskopskulla och Bishop Hill-museet intill Biskopskulla kyrka. Här tog Gösta Gustafsson emot i församlingshemmet och berättade om predikanten Erik Jansson från Biskopskulla, det dramatiska uppbrottet från Sverige, utvandringen till Amerika och kolonin Bishop Hill. Färden gick vidare mot Altuna socken där tre olika besöksmål väntade. Först av allt gästades hembygdsgården där medlemmar i Altuna hembygdsförening tog emot och bjöd på kaffe och bröd. Föreningens ordförande Mona von Engeström berättade under tiden om hembygdsgården och föreningens verksamhet. Gruppen åkte därefter till Altuna kyrka. Den intressanta runstenen med bilden av Tors fiskarfänge tilldrog sig stort intresse och efter Mona von Engeströms visning av kyrkan, byggd 1850 i nyklassisk stil öppnades även det von Engeströmska gravkoret.

Altunabygden har många kulturminnen att erbjuda och Revelsta gård är ett av dessa. Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund har tidigare besökt Revelsta och den fascinerande Vasakällaren från 1300-talet men denna gång kunde den beses i ny skepnad. Den unika byggnaden har nämligen renoverats på ett föredömligt sätt, vilket dagens ciceron Mona von Engeström var mycket glad för.

Från Revelsta gick resan direkt till Uppsala och Upplandsmuseets hörsal. Här väntade chefen för museets arkeolo-

giska avdelning, Bent Syse, för att hålla ett föredrag om den aktuella upptäckten av massgraven i slottsbacken som vittnar om det så kallade Långfredagsslaget 1520. Föredraget illustrerades med färska bilder från den nyligen avslutade undersökningen.

Ordförandekonferens

Som en följd av den verksamhetsplan som presenterades vid och godkändes av medlemmarna i samband med Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds årsmöte 2001 inbjöds ordförandena i medlemsföreningarna till ett möte på Upplandsmuseet den 22 september. Avsikten var att diskutera hembygdsförbundets nya arbetsformer.

Mötet, som leddes av förbundets ordförande Ann-Cathrine Haglund samt initiativtagarna Carl Göran Andrae och Stig Hedlund, rönte stor uppskattning av de 35 personer som deltog.

Under sommaren hade en enkel enkät skickats ut till medlemsföreningarna i syfte att få ett underlag till diskussionen vid ordförandemötet, men inte minst för att hembygdsföreningarna i sina styrelser skulle kunna ha möjlighet att diskutera vad man vill ha ut av sitt regionala hembygdsförbund och hur den framtida samverkan mellan föreningar och förbund skall utvecklas. 25 hembygdsföreningar hade svarat på enkäten.

Av enkätsvaren framgick att det viktigaste området för hjälp och service från förbundet är hembygdsforskning. Därefter prioriterades kurser i handskriftsläsning och arkeologi. Datakunskap och utveckling av föreningsarbete kom längre ner på listan. Däremot ville flertalet att Upplandsmuseet skall inrätta en fast telefontid då hembygdsföreningarna kunde få svar på sina frågor och/eller slussas vidare till rätt expert.

Föreningsordförandena fick vid mötet en sammanfattning av enkätsvaren och därefter delades deltagarna in i grupper. Det blev en livlig och lång diskussion, som gav en hel del idéer och uppslag under den avslutande sammanfattningen.

Ordföranden avslutade mötet med att tacka deltagarna för en givande och konstruktiv diskussion. Hon menade att detta var början till en utvecklingsprocess som bör drivas vidare med ytterligare diskussioner, kanske redan vid Vintertinget. Samtliga mötesdeltagarna var ense om att ett nytt ordförandemöte bör arrangeras nästa höst.

Publikationer

Under året har årsboken UPPLAND 2001 med Håkan Liby som redaktör utgivits. Boken innehåller fyra artiklar som speglar uppländsk kulturhistoria samt ett sammandrag av verksamheten i den uppländska hembygdsrörelsen.

Fyra nummer av medlemsbladet Meddelanden har utgivits med Håkan Liby som redaktör.

Kvekgården

Friluftsmuseet Kvekgården i Kveks by utanför Örsundsbro ägs av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund. Upplandsmuseet anställer personal, och svarar för öppethållande, visningar, byggnadsvård och områdesskötsel. Kvekgården hölls öppen för allmänheten 2 juni–26 augusti med reguljära visningar, fredag – söndag, kl 12–16. Kvekgården hade 1 317 besökare, varav de flesta deltog i någon form av visning.

Barnvisningen på temat *Spår efter bondens barn* vänder sig till barn mellan fem och tio år men är lika uppskattade av de vuxna besökarna. I visningen ingår flera aktiva inslag där barnen själva får prova på och leva sig in i hur det var att vara barn på Kvekgården för 160 år sedan.

I början av höstterminen genomfördes det sedan flera år etablerade skolprojektet i samarbete med Lagunda hembygdsförening och Lagundaskolan i Örsundsbro. Samtliga elever i årskurs 4 har deltagit i halvdagsprogram som omfattande en museilektion och aktiviteter på temat manliga och kvinnliga sysslor på en bondgård under sjävhushållningens tid.

Efter en inventering av Kvekgårdens föremålssamlingar har behovet av olika vårdåtgärder prioriterats. Under året har ett antal föremål – textilier, redskap, möbler och ett tapetfragment åtgärdats genom konservering och kulturhistoriskt utförda lagningar.

I samband med att budget för 2002 presenterades för årsmötet den 8 april 2001 framkom att Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund på grund av starkt försämrad ekonomi inte längre kan bekosta verksamheten på Kvekgården med anställd personal. Detta faktum väckte bestörtning och många frågor.

Den 20 september 2001 hölls ett informationsmöte i Örsundsbro angående Kvekgårdens framtid. Mötet samlade ett stort antal intresserade deltagare som bl.a. representerade Lagunda hembygdsförening, Enköpings kommun, Enköpings museum och Länsstyrelsen. Stig Rydh och Carl Göran Andrae informerade om Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds ekonomi och beslutet att inte bedriva någon verksamhet på Kvekgården kommande år. Därefter diskuterades alternativa lösningar och möjligheterna att lösa öppethållande och visningsverksamhet på ideell basis. Många positiva och konstruktiva förslag kom fram. Frågan diskuterades vidare vid ett möte på Upplandsmuseet i december då Lagunda hembygdsförening åtog sig att sköta visningsverksamheten under kommande säsong.

I november riktade Ove Hultquist (c)

Landstinget, en interpellation till Upplandsmuseets styrelse angående Kvekgården och verksamheten 2002, vilken besvarades och utreddes grundligt av ordföranden i Upplandsmuseets styrelse, Silva Wistrand.

Upplandsmuseet och hembygdsrörelsen

Upplandsmuseets administrativa avdelning svarar för Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds kanslifunktion. Huvudansvarig för kontakten med hembygdsföreningarna är bitr. landsantikvarien Håkan Liby. Museet har hållit kontakt med föreningarna genom personliga besök, föredrag och rådgivning. Museets samtliga avdelningar står till hembygdsrörelsens förfogande. Det innebär att föreningarna kan få råd om underhåll av byggnader, föremåls- och fotosamlingar samt pedagogisk verksamhet. Stiftelsen Upplandsmuseet och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund har ett avtal som reglerar fondförvaltning, administrativa tjänster (förbundskansli), redaktionellt arbete, förlagsverksamhet och försäljning, museal service till förbundet samt verksamheten vid Kvekgården.

I Upplandsmuseets styrelse har förbundet en ordinarie ledamot, Åke Söderman och en suppleant, Carl Göran Andrae.

Landsantikvarien är sekreterare och föredragande i Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds styrelse.

Värderingsprinciper

Fordringar upptas till det belopp som efter en individuell bedömning beräknas bli betalt. Lager har värderats enligt lägsta värdets princip, vilket innebär till det lägsta av anskaffningsvärdet och verkligt värde på balansdagen. Anläggningstillgångar har värderats till anskaffningsvärde minskat med erforderliga avskrivningar.

Ann-Cathrine Haglund — ordförande
Håkan Liby — sekreterare

Vår revisionsberättelse har avgivits
Lennart Jansson *Sven Lundkvist*